

הרב רועי בן טולילה שליט"א

ישיבת נתיבות ישראל ורב קהילת מחזיקי תורה, בת ים

מגיס בכלי ראשון

במאמר זה ננסה בעז"ה לדון בדברי הגר"מ אליהו זצ"ל שהתיר להגיס בשבת בכלי ראשון המבושל כל צורכו כשאינו על האש לצורך מצווה.

איתא בגמרא בשבת (יז עמוד ב):

"משנה. בית שמאי אומרים: אין שורין דיו וסמנים וכרשינין אלא כדי שישורו מבעוד יום, ובית הלל מתירין. בית שמאי אומרים: אין נותנין אונין של פשתן לתוך התנור אלא כדי שיהבילו מבעוד יום, ולא את הצמר ליורה אלא כדי שיקלוט העין, ובית הלל מתירין. בית שמאי אומרים: אין פורסין מצודות חיה ועופות ודגים אלא כדי שיצודו מבעוד יום, ובית הלל מתירין. בית שמאי אומרים: אין מוכרין לנכרי, ואין טוענין עמו, ואין מגביהין עליו אלא כדי שייגיע למקום קרוב, ובית הלל מתירין. בית שמאי אומרים: אין נותנין עורות לעבדן, ולא כלים לכובס נכרי אלא כדי שיעשו מבעוד יום, ובכולן בית הלל מתירין עם השמש."

יוצא מדברי המשנה שיש מחלוקת בין ב"ש לב"ה האם אפשר להתחיל לפני השבת מלאכה שתגמר מאליה במהלך השבת. הגמרא בהמשך (יח עמוד ב) אומרת:

"דתנו רבנן: לא תמלא אשה קדרה עססיות ותורמסין ותניח לתוך התנור ערב שבת עם חשכה. ואם נתנן - למוצאי שבת אסורין בכדי שיעשו. כיוצא בו, לא ימלא נחתום חבית של מים ויניח לתוך התנור ערב שבת עם חשכה, ואם עשה כן - למוצאי שבת אסורין בכדי שיעשו. לימא בית שמאי היא ולא בית הלל! - אפילו תימא בית הלל, גזירה שמא יחתה בגחלים. - אי הכי... צמר ליורה לגזור! - אמר שמואל: ביורה עקורה. - וניחוש שמא מגיס בה! - בעקורה וטוחה."

ושאלת הגמרא למה מותר לתת צמר ליורה כדי שיקלוט העין ולמה לא נאסר גזרה שמא יחתה. עונה שמואל שמדובר ביורה עקורה שאין חשש שיבוא לחתות בה. ממשיכה הגמרא ושואלת למה לא נחשוש שיבוא להגיס. עונה הגמרא שהקדירה גם עקורה וגם טוחה ולכן אין גם חשש שייגיס.

נחלקו רש"י ותוספות מה האיסור בהגסת יורה. רש"י סובר שאסור משום בישול, ואילו התוספות הסבירו שהאיסור להגיס הוא משום צובע.

הב"י הביא את הר"ן שמסיק מהגמרא שכמו שבירה הגמרא העמידה שהיא עקורה ועדיין יהיה בה איסור הגסה, כך גם אילפס וקדירה אע"פ שהם לא על האש אלא שהם רתוחים יהיה בהם

איסור הגסה, אם אינם מבושלים כמאכל בן דרוסאי. הרמב"ם אסר להכניס מגריפה לקדירה אם היא על האש משום מבשל והמגיד משנה הסביר שמה שמדובר הוא כשהתבשיל לא מבושל כל צורכו, אבל במבושל כל צורכו אפילו אם החזירן פטור ולכן משיעור של בן דרוסאי אין איסור בהכנסת מגריפה¹. הרה"מ הרמב"ן והרשב"א אומרים שדווקא בהגסה ראשונה יש איסור בישול אבל משהגיס פעם אחת אין עוד איסור בישול.

הכלבו כותב (סימן לא):

"וקיימא לן דמגיס חייב משום מבשל אפילו בקדירה מבושלת כל זמן שהיא על האש, אבל ביורה עקורה אין בה משום מגיס."

רואים שדעת הכל בו שאפילו במאכל מבושל כל צורכו כל עוד הוא על האש עדיין יש איסור להגיס.

ראוי להביא כאן את הסבר הלחם משנה (הלכות שבת פרק ג הלכה יא):

"ונראה דמה שאמרו בגמרא ודילמא מגיס הוא משום צובע כמ"ש שם התוס' וכיון דטעמא משום צביעה אפילו בעקירה איכא הך טעמא אבל כשהטעם הוא משום בישול אז בעינן שיהא ע"ג האש. ומה שאמר הרב המגיד כאן משום דכי היכי דהתם בגמרא גזרו משום דאתי לידי הגסה הכא נמי כתב רבינו לא יכניס משום דאפשר דאתי לידי הגסה וזהו שכתב מפני שמגיס בה."

יוצא לפי דבריו הרמב"ם סובר שיש איסור בעצם הכנסת המגריפה שמא יבוא להגיס ולא כדברי הרב המגיד שאומר שכל מה שאסר הרמב"ם זה בתבשיל שאינו מבושל.

שולחן ערוך נאמר (אורח חיים סימן שיח סעיף יח):

"האלפס והקדירה שהעבירן מרותחין מעל גבי האור, אם לא נתבשל כ"צ אין מוציאין בכף מהם שנמצא מגיס ואיכא משום מבשל ואם נתבשל כל צרכו מותר אבל צמר ליורה אף על פי שקלט העין אסור להגיס בו (פי' לנענע אותו בכף). הגה: ולכתחלה יש ליהרר אף בקדירה בכל ענין. (פסקי מהרי"ו)."

יוצא לנו שהשו"ע פסק כרמב"ם והר"ן שרק אם הם לא מבושלים כל צורכן יהיה איסור להגיס אבל אם התבשלו כל צורכן יהיה מותר להגיס אפילו שהוא על האש. הרמ"א כותב כדעת מהרי"ו שיש ליהרר בכל עניין וביאר דבריו במשנה ברורה (ס"ק ק"ז) שלדעת הרמ"א יהיה אסור כלל להוציא מהקדירה אלא אם ירצה להוציא מהקדירה ישפוך ממנה.

1 גם בסוף סימן שכ"א הב"י הסביר כך את הרמב"ם בתשובה.

המשנה ברורה (שם) אומר שלמעשה לא נוהגים כרמ"א אלא מותר אפילו להגיס כשהתבשיל מבושל כל צורכו ומי שרוצה להחמיר יחמיר בהגסה ולא בהוצאה מהסיר כשהוא מבושל כל צורכו ואינו על האש.

חשוב לידע את דברי הב"י להבנת הסוגיא היטב:

"ומה שכתב הרמב"ם והיא על האש. נראה לי דלאו דוקא אלא כל שהעבירה מרותחת מעל גבי האור היא על האש קרי לה וכן כתב רבינו בסימן רנ"ב (י) שהמגיס בקדרה אפילו אינה על האש חייב משום מבשל. כלומר בעודה רותחת."

וממילא כל הדין עוסק בין שהוא על האש ובין שהעבירו מהאש והוא עדיין רותח.

מה הדין לקחת מקדירה על האש כשהתבשיל מבושל כל צורכו:

רבינו יוסף חיים זצ"ל בשו"ת רב פעלים (ה"ג סימן מ"ד) מביא את הרדב"ז שמתיר להוציא מהתבשיל כשהוא על האש בכף אם לא רוצים שהתבשיל יתקרר ואומר הרב שוודאי שהיתר של הרדב"ז הוא דווקא כשוודאי לו שהמאכל הגיע לבישול כל צורכו וגם אם הגיע לבישול כל צורכו יש לסמוך על הרדב"ז רק לצורך מצווה רבה' כמו שנשאלה השאלה שהגיע עני אבל אם לא לצורך מצווה רבה יש להחמיר ואפילו לא להוציא מכיוון שיש את דעת הכל בו² שפסקו כמותו האליה רבה תוספת שבת והגאון רבינו זלמן.

חזו"א (הלכות שבת סימן ל"ז אות ט"ו) אומר את אותה מסקנה של רבינו יוסף חיים רק מדרך אחרת שהרשב"א הרמב"ן הרא"ש והר"ן סוברים שאין איסור להגיס במבושל כל צורכו אולם מלשון הרמב"ם נראה שיש בזה איסור כיוון שאומר 'ונמצא כמבשל' אולם ה"ה להסביר אותו כשאר מפרשים שדווקא שהוא להגיע לבן דרוסאי יש בו בישול אולם הכל בו הסביר את הרמב"ם כפשוטו יש איסור להגיס אם הוא על האש אפילו במבושל כל צורכו ולכן יש להחמיר אלא אם יש איזה צורך ואי אפשר אחרת ואז יש להקל בהוצאה ע"י כף כיוון שסומכים על שאר הראשונים ועל הבנת הרב המגיד אבל אין להקל בהגסה ממש.

וכן פסקו האור לציון (ה"ב פ"ל אות טו) מאמר מרדכי להגר"מ אליהו זצ"ל (ח"ד ע"ז) אגרות משה (ח"ד ע"ד אות ח') וכן משמע בכף החיים (ס"ק קע"ג).

אולם במנוחת אהבה (ח"ב פ"י הל' כט') פסק שמותר לקחת מתבשיל שעל האש כשהוא מבושל כל צורכו שהרי משמע מהכל בו שאסור דווקא הגסה ועוד שיש שמתירים לכתחילה להגיס על האש כמו שכתב המאירי שהם נהגו כך בסעודות גדולות וכן כתב הרמ"ך שהיה נוהג כך ומכל מקום הולכים כדעה ממוצעת שלהוציא מותר אבל לא להגיס ממש. ובחזון עובדיה (ח"ד עמ')

2 ולמרות שהכל בו דיבר על מגיס נראה שלב"י אין חילוק בין הוצאה להגסה כדברי הלחם משנה שהמאמר מרדכי הסכים לדעתו.

שנ"ג- שנ"ו) התיר אפילו להגיס ממש כשעומדת על האש כיוון שלדעת מרן אין איסור בישול משהגיע לבן דרוסאי ממילא אין בו גם איסור הגסה.

מה הדין לשיטת הכל בו אם הכירה גרופה וקטומה:

השבות יצחק (ח"ב פי"ז) אומר בשם הרב אלישיב שיכול להזיז על הפח למקום שאין תחתיו אש ולהחזירה אח"כ למקום שהייתה בתנאי שכאשר הוא מוציא בכף אפילו שולי הקדירה לא ימצאו במקום שיש תחתיו אש.

אולם האגרות משה (ח"ד ע"ד אות י"א) מתיר רק במקרה שהתבשיל מונח במקום שלא היה יכול להתחיל להתבשל בו על אף שהיד סולדת בו שאז אין בזה מחזי כמבשל.

סיכום:

העולה מן האמור שאם הקדירה מבושלת כל צורכה על האש ורוצה לקחת ממנה - הרדב"ז מתיר להוציא ממנה לכתחילה אולם הרבה אחרונים חששו לדעת הכל בו שאם הוא על האש יהיה אסור אפילו אם הקדירה מבושלת כל צורכה אולם מתירים לצורך מצווה, וכן פסק הגר"מ אליהו זצ"ל.

אם אינה על האש - לשו"ע יהיה מותר אף להגיס אם הוא מבושל כל צורכו לרמ"א יהיה אסור.

למי שמחמיר ככלבו נחלקו באיזה תנאי יכול לקחת ממנה שהיא אמנם על הפח מתחת אבל לא כנגד האש לשבות יצחק בשם הגרי"ש כל עוד הוא לא מעל האש ולאגרות משה צריך שלא יהיה במקום שהיה יכול להתחיל בו בישול.

